

ALEGERILE PARLAMENTARE DIN TOAMNA ANULUI 1919. DEPUTAȚI ȘI SENATORI ALEȘI ÎN CEROURILE ELECTORALE ALE JUDEȚULUI ALBA DE JOS

MIHAI-OCTAVIAN GROZA
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
Centrul Cultural „Lucian Blaga” Sebeș

Anul 1919 a reprezentat pentru Regatul României anul marilor încercări, anul unirii de după unire, teritoriile alipite prin actele de la Chișinău (27 martie 1918), Cernăuți (28 noiembrie 1918) și Alba Iulia (1 decembrie 1918) regăsindu-se amenințate de acțiunile întreprinse de statele vecine (Rusia, Ucraina, Ungaria, Regatul Sârbo-Croato-Sloven), diferende rezolvate, parțial, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, confirmate internațional prin tratatele de pace de la Saint-Germain-en-Laye (10 septembrie 1919), Neuilly (9 decembrie 1919) și Trianon (4 iunie 1920). În urma tratatelor încheiate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, Regatul României a dobândit circa 156.000 de km.², cu o populație de 8,5 milioane de locuitori, câștiguri dublate de uriașul potențial economic al provinciilor alipite¹.

În plan intern, Regatul României s-a confruntat cu criza provocată de efectele anilor de conflict militar, cu problemele ridicate de integrarea noilor provincii, precum și cu mutațiile produse pe scena politică prin lărgirea și diversificarea spectrului politic. Pe lângă tradiționalele grupări liberale și conservatoare, pe scena politică s-au manifestat Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Social-Democrat, transformat în Partidul Socialist din Transilvania și Banat, Partidul Țărănesc, Partidul Naționalist-Democrat sau Liga Poporului², formațiuni politice care, în toamna anului 1919, în urma alegerilor parlamentare, și-au adjudecat majoritatea atât în Camera Deputaților, cât și în Senat³. Organizate în baza votului universal (masculin), respectând, în cazul provinciilor alipite, sistemul uzitat până în anul 1918, alegerile din noiembrie 1919 au înlesnit pătrunderea politicianilor din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat în viața politică a României Mari.

În cazul Transilvaniei, o parte a personalităților implicate în realizarea actului de la 1 Decembrie 1918, la nivel regional (Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, Ionel Pop) sau local (Ioan Teculescu, Alexandru Nicolescu, Zaharia Muntean), din dorința de a-și identifica viitorul parcurs politic la București cu actul de la Alba Iulia, s-au lansat în competiția electorală, candidând în

¹ Bărbulescu et alii 2006, p. 344-345; Bolovan et alii 2019, p. 14-18.

² Constantiniu 2011, p. 316-323.

³ Preda 2011, p. 146-147.

circumscripțiile electorale ale județului Alba de Jos. Demersul nostru, inițiat la împlinirea unui veac de la organizarea primelor alegeri pentru Parlamentul României Mari, își propune să urmărească principalele etape și rezultate ale campaniei electorale desfășurate în toamna anului 1919 în județul Alba de Jos, candidații și forțele politice înscrise în competiția electorală, precum și parcursul biografic al celor care și-au adjudecat fotoliul de deputat sau senator.

În condițiile menținerii vechilor forme administrative în provinciile alipite Regatului României, până la adoptarea Legii pentru unificarea administrativă (14 iunie 1925)⁴, județul Alba de Jos a fost, în fapt, continuatorul comitatului cu același nume, înființat în urma reorganizării administrativ-teritoriale a Transilvaniei prin legile XXX și XXXIII din anul 1876⁵. Din punct de vedere geografic, acesta se afla situat în Podișul Transilvaniei și se învecina cu județele (foste comitate) Hunedoara, Turda-Arieș, Târnava-Mică și Târnava-Mare, iar din punct de vedere demografic, în conformitate cu datele înregistrate de ultimul recensământ realizat de autoritățile austro-ungare (1910), populația acestuia se ridica la 221.618 de suflete (români, germani, maghiari și alte naționalități)⁶. Cele mai importante centre urbane ale județului Alba de Jos erau Alba Iulia, Blaj și Aiud, cel din urmă jucând, până la începutul anului 1919, rolul de reședință, statut preluat de Alba Iulia⁷.

Încă de la începutul secolului al XX-lea, românii din județul Alba de Jos au început să se manifeste activ în cadrul Partidului Național Român, între anii 1901-1918 o serie de personalități, precum avocatul Vasile Fodor, avocatul Iuliu Maniu, medicul Alexandru Vaida Voevod, avocatul Rubin Patiția, fiind cooptate în Comitetele Centrale⁸. Începând cu anul 1905, pe fondul abandonării pasivismului, românii din județul Alba de Jos s-au activat din punct de vedere politic și au susținut candidatura avocatului Iuliu Maniu (în cercul electoral Vințu de Jos) și a medicului Alexandru Vaida Voevod (în cercul electoral Ighiu) pentru alegerile parlamentare. Datorită prevederilor Legii Electorale adoptate în anul 1874, care stabilea un cens mai ridicat pentru Transilvania, defavorizând comunitatea românească a provinciei⁹, această primă tentativă politică s-a soldat cu un eșec. Un an mai târziu, în anul 1906, în urma unui nou scrutin, Iuliu Maniu și Alexandru Vaida Voevod au fost desemnați câștigători ai alegerilor în cercurile electorale Vințu de Jos și Ighiu, ocupând câte un loc de deputat în Parlamentul de la Budapesta (1906-1910)¹⁰.

⁴ Săgeată 2002, p. 158.

⁵ Bolovan 1998, p. 153.

⁶ *Ibidem*, p. 168.

⁷ SJAAN, *Fond Consiliul Național Român Alba-Iulia*, dos. 202/1919, f. 1.

⁸ Popovici 2012, p. 73-80.

⁹ Pop, Bolovan 2016, p. 302.

¹⁰ Pop, Boilă, Boilă 1998, p. 45-46; Bădiliță, Stanciu 2019, p. 184.

Această experiență electorală a fost reluată, în toamna anului 1918, pe fondul convocării Marii Adunări Naționale la Alba Iulia. La 15 noiembrie 1918, printr-o circulară adresată consiliilor naționale române comitatense, cercuale și comunale, Consiliul Național Român Central de la Arad a dispus alegerea delegaților pentru adunarea națională. Alegerile, organizate pe baza votului universal, au respectat sistemul cercurilor electorale uzitat în cadrul alegerilor parlamentare din anul 1910¹¹, județul Alba de Jos desemnându-și delegați pentru cercurile Alba Iulia (Ioachim Fulea, Virgil Vlad, Alexandru Fodor, Aurel Stoica, Camil Velican, Nicolae Cadare-supleant, Antoniu Cricovean-supleant), Aiud (Candin Suci, Aurel Sasu, Alexandru Nicolescu, Ștefan Dragoș, George Bărbat jr., Nicolae Radu-supleant, Gavril Rațiu-supleant, Victor Macaveiu-supleant, Dănilă Sabo-supleant, Ioan Pușcaș-supleant), Abrud (Laurențiu Pop, Alexandru Borza, Candin David, Mateiu Morușca, Alexandru Vasinca, Alexandru Bureștean), Ocna (Ioan Dordea, Nicolae Cristea, Isaia Popa, Alexandru Vidrighinescu, Eugen Pantea), Ighiu (Ioan Pop, Mihail Costea, Pompiliu Piso, Emanuil Beșa, Ioachim Totoianu, Francisc Botean-supleant), Mureș-Uioara (Iuliu Morariu, Petru Roșca, Marian Dreghiciu, Ștefan Roșianu, Ionel Pop) și Vințu de Jos (Iuliu Maniu, Zaharia Muntean, Ioan Marciac, Vasile Hațegan, Virgil Hațegan)¹². La 1 decembrie 1918, însoțiți de documentele care atestau calitatea de delegat oficial (așa-numitele „credenționale”), aceștia au participat la lucrările Marii Adunări Naționale și au votat în favoarea unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Regatul României.

Noul context politic, rezultat în urma evenimentelor consumate pe parcursul anului 1918, a creat cadrul convocării alegerilor pentru primul Parlament al României Mari. Pentru Transilvania și Banat, alegerile au fost organizate de Consiliul Dirigent, având ca bază legală prevederile Legii Electorale adoptate de Marele Sfat Național Român la 6 august 1919 și promulgată de guvernul de la București prin Decretul-lege număr 3621 din 24 august 1919 privitor la „organizarea și procedura electorală din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș”¹³.

În vederea desfășurării alegerilor parlamentare, județul Alba de Jos a fost împărțit în opt circumscripții electorale (respectând, în parte, vechiul sistem al cercurilor electorale), după cum urmează: Alba Iulia, Aiud, Blaj, Abrud, Ighiu, Uioara, Vințu de Jos și Ocna (pentru Camera Deputaților) și Alba Iulia, Aiud și Blaj (pentru Senat). Informațiile referitoare la forțele politice angajate în lupta electorală în județul Alba de Jos sunt lacunare, singurele date certe fiind cele legate de candidații Partidului Național Român care au avut câștig de cauză în

¹¹ Moga 2012, p. 253.

¹² *Gazeta Oficială*, Sibiu, nr. 1, 1/14 decembrie 1918, p. 4.

¹³ Iancu 1985, p. 73; Pantelimon 2009, p. 112.

toate circumscripțiile electorale și cel al nou-înființatului Partid Național Radical al Țăranilor și Muncitorilor. Respectând textul rezoluției adoptate de conferința desfășurată la Sibiu, în data de 7 septembrie 1919, privind abținerea de la vot¹⁴, Partidul Socialist din Transilvania și Banat, constituit pe structurile vechii secții române a Partidului Social-Democrat din Ungaria, nu a prezentat candidați pentru circumscripțiile electorale ale județului Alba de Jos.

În vederea desemnării candidaților, în luna august 1919, conducerea Partidului Național Român a dispus înființarea unei Comisii Electorale, formată din Vasile Saftu, Valer Moldovan, Teodor Mihali, Ștefan Roșianu, Constantin Bucșan, Aurel Nilvan, Nicolae Zigrea, Sever Micle, Anton Mocioni, Vasile Chindriș, Gheorghe Adam și Nistor Oprean, comisie care s-a îngrijit de analizarea propunerilor și stabilirea listei definitive a candidaților (cu mențiunea că, pentru alegerile parlamentare, Partidul Național Român a depus liste de candidați doar pentru zona Transilvaniei)¹⁵. Astfel, pentru circumscripțiile electorale ale județului Alba de Jos, Comisia Electorală a Partidului Național Român a validat următoarele candidaturi: Iuliu Maniu (Alba Iulia), Zaharia Muntean (Aiud), Alexandru Nicolescu (Blaj), Octavian Pria (Abrud), Alexandru Vaida-Voevod (Ighiu), Ioan Coltor (Uioara), Ionel Pop (Vințu de Jos), Eugen Goga (Ocna) pentru Camera Deputaților și Ioan Teculescu (Alba Iulia), Laurențiu Pop (Aiud), Izidor Marcu (Blaj) pentru Senat¹⁶.

Dacă în circumscripțiile electorale Aiud și Blaj s-au înregistrat doar candidaturile reprezentanților Partidului Național Român, pentru circumscripția electorală Alba Iulia, un raport al prefectului județului Alba de Jos din 30 octombrie 1919 pomenește, fără a lansa nume, o serie de candidaturi independente ale unor personaje „dizidente”, nemulțumite de candidaturile validate de Comisia Electorală: „Regret numai că și în județul nostru trebuie să înregistrăm și cazuri de dizidență cari pornesc din unele capete nemulțumite și iresponsabile”¹⁷. Aceste candidaturi independente, care au produs confuzie în rândul alegătorilor, au fost remarcate și taxate ca atare de presa din județul Alba de Jos (uneori cu ironie), îndeosebi de publicația *Unirea Poporului*, susținătoare declarată a Partidului Național Român: „Față de aceste glasuri ale cârmuitorilor neamului nostru, se ridică ici-colo capete îndrăznețe, frunți îngâmfate, care nu iau în seamă recomandarea partidului, ci se pun la vedere și glăsuiesc și ei: iată, noi încă suntem vrednici să fim deputați, doar noi încă știm striga și face larmă, noi avem neamuri, avem prieteni, avem cunoscuți, care ne vreau, deci buni suntem și vă zicem: să ne dați nouă voturile voastre, frați alegători! Alții, tot dintre aceștia, își întreabă nevasta, socrii, frații și verii, zicându-le: ei, ce ziceți,

¹⁴ Dudaș 2011, p. 468.

¹⁵ Nicolaescu 2016, p. 211.

¹⁶ *Unirea Poporului*, Blaj, nr. 220, 16 octombrie 1919, p. 2.

¹⁷ Radu 2003, p. 394.

n-aș fi și eu bun deputat, doar uitați la mine, ce mustațe frumoase am, ce frunte, ce făptură mândră de deputat, nu-i așa? [...] Iarăși alții, își trag seama cu consătenii lor, le făgăduiesc să le câștige pășune la vite, târg de săptămână și judecătorie în sat. Să le câștige ulei de lampă, tabac și lemnușe, poate și foite de țigări, deci vrednici sunt să se ducă la București și să ferească neamul românesc... Altul e mândros și înțâfnat, că comisia de candidare din județ sau comitetul cel mai mare din Sibiu, nu s-a gândit la persoana lui atât de uriașă și nu l-a socotit vrednic să-l pună în lista cea oficială, alături de numele cele mari”¹⁸.

Circumscripția electorală Abrud a înregistrat și candidatura avocatului clujean Amos Frâncu, fondator al Partidului Național Radical al Țăranilor și Muncitorilor, un personaj care, pe parcursul campaniei electorale, a făcut furori atât prin programul propus, cât și prin pozițiile adoptate și mesajul radical¹⁹. Cu toate acestea, Amos Frâncu nu a reușit să se impună, fapt consemnat și de prefectul județului Alba de Jos într-un raport înaintat președintelui Consiliului Dirigent: „[...] încercările candidatului Partidului Național Radical al Țărănimii și al Muncitorimii Românești n-au reușit”²⁰.

Presa din județul Alba de Jos, îndeosebi periodicele blăjene *Unirea* și *Unirea Poporului*, au acordat o atenție deosebită alegerilor parlamentare din toamna anului 1919 și au susținut activ campania desfășurată de candidații Partidului Național Român. Încă din momentul convocării alegerilor, cele două periodice au anunțat condițiile de participare la vot și au militat pentru o mobilizare generală a românilor din județul Alba de Jos, motivând că aceasta va face dovada unei maturități politice: „[...] În trecut au votat puțini, și aceia, de regulă au fost duși la urnă prin intimidări și alte mijloace de corupțiune. Acum legea electorală, votată de către Marele Sfat Național în sesiunea din august a. c., garantează deplina libertate și curățenia alegerilor. Este rândul nostru, să dovedim că știm face uz în interesul țării de preînsemnatul drept, ce ni l-a adus cu sine democrația, de sufragiul universal. Alegerile actuale sunt de cel mai mare moment nu numai fiind primele după introducerea sufragiului universal, ci fiind că chemarea celor ce au să fie aleși este de o importanță capitală. Ei vor fi membrii adunării constituante, chemate a croi și așeza noi temelii statului român”²¹. De o atenție deosebită s-au bucurat candidaturile depuse în circumscripția electorală Blaj (Alexandru Nicolescu-pentru Camera Deputaților și Izidor Marcu-pentru Senat), redacțiile celor două periodice publicând detalii

¹⁸ *Unirea Poporului*, Blaj, nr. 231, 30 octombrie 1919, p. 1-2.

¹⁹ *Loc. cit.*, p. 3.

²⁰ Radu 2003, p. 394.

²¹ *Unirea*, Blaj, nr. 217, 12 octombrie 1919, p. 1.

legate de nominalizarea candidaților, de parcursul lor biografic²², ori de adunările electorale organizate pe parcursul campaniei²³.

La finalul procesului electoral, rezultatele votului desfășurat în data de 4-6 noiembrie (pentru Camera Deputaților), respectiv 7-8 noiembrie 1919 (pentru Senat), au fost în favoarea Partidului Național Român, toți candidații acestei formațiuni politice în județul Alba de Jos ocupând un loc în primul Parlament al României Mari. În cele ce urmează, în ordine alfabetică, vom încerca o scurtă trecere în revistă a vieții și activității celor 11 parlamentari, deputați și senatori, aleși în circumscripțiile electorale ale județului Alba de Jos.

Din Blajul încărcat de istorie, profesorul și teologul **Ioan Coltor** (1886-1934)²⁴ s-a lansat în campania electorală din toamna anului 1919, candidând și câștigând alegerile în circumscripția electorală Uioara. Născut la Blaj, Ioan Coltor și-a început formația la școala și liceul din localitate, continuată și desăvârșită în cadrul prestigiosului Colegiu „De Propaganda Fide” din Roma, instituție care, în anul 1906, i-a conferit titlul de doctor în teologie²⁵.

După finalizarea studiilor teologice, s-a întors la Blaj, unde a funcționat ca preot, funcționar mitropolitan (protopop onorar, canonic-teolog în cadrul Capitlului Bisericii Catedrale din Blaj și secretar al Reuniunii Arhidiecezane de Misiuni Sfinte, asesor consistorial) și profesor al Academiei Teologice (catedra de morală și pastorală). Din poziția de funcționar mitropolitan, s-a implicat activ în mișcarea de rezistență împotriva ingerințelor Episcopiei Greco-Catolice de Hajdúdorog, dovadă participarea la misiunea de protest inițiată pe lângă Sfântul Scaun în luna septembrie 1912. A desfășurat o bogată activitate cultural-științifică și publicistică (în calitate de membru în Comitetul Central al Asociațiunii ASTRA și de membru al Despărțământului Blaj), s-a îngrijit de traducerea în limba română a însemnărilor Sfintei Tereza de Lisieux și de introducerea cultului acestei sfinte în Biserica Greco-Catolică²⁶.

În toamna anului 1918, Ioan Coltor a fost cooptat în structurile Consiliului Național Român din Blaj²⁷ mai târziu fiind cooptat în delegația românilor la Conferința de Pace de la Paris, contribuind la stabilirea relațiilor diplomatice dintre statul român și Sfântul Scaun²⁸. În urma scrutinului din luna noiembrie 1919, a candidat din partea Partidului Național Român în circumscripția

²² *Unirea*, Blaj, nr. 220, 16 octombrie 1919, p. 1.

²³ *Unirea*, Blaj, nr. 224, 21 octombrie 1919, p. 1.

²⁴ Datele referitoare la parcursul biografic al profesorului și teologului Ioan Coltor sintetizează informațiile cuprinse în fișa biografică întocmită de autorul studiului și publicată în paginile volumului *O enciclopedie a Marii Uniri*, coordonat de Ioan Bolovan, Gheorghe Iacob și Gheorghe Cojocaru.

²⁵ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 273.

²⁶ Hinescu, Hinescu 2012, p. 140; Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 273.

²⁷ Știrban, Lascu 1978, p. 194-195.

²⁸ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 273.

electorală Uioara și a obținut un prim mandat de deputat în Parlamentul României Mari²⁹.

Perioada interbelică a marcat implicarea profesorului și teologului Ioan Coltor în viața politică a României, deținând mai multe mandate de deputat, un mandat de subsecretar de stat în cadrul Ministerului Sănătății Publice (fiind primul cleric greco-catolic desemnat să ocupe o asemenea dregătorie)³⁰, implicare răsplătită prin conferirea celor mai înalte distincții de stat: Ordinul „Coroana României”, în grad de mare ofițer, Comandor al Ordinului „Ferdinand”, Comandor grad II al „Vulturului României”. S-a stins din viață la 25 decembrie 1934, fiind înhumat la Blaj³¹.

O altă figură marcantă a campaniei electorale din toamna anului 1919 este aceea a gazetarului și publicistului **Eugen Goga** (1888-1935)³², ales deputat în circumscripția electorală Ocna a județului Alba de Jos. Născut la Rășinari, frate cu poetul și omul politic Octavian Goga, acesta și-a început formația intelectuală pe plan local, la școala din Rășinari, continuată la Sibiu, Blaj și Brașov și desăvârșită în cadrul universităților din Budapesta, București (studii nefinalizate) și Zürich (unde a studiat sociologia și economia)³³.

La finalizarea studiilor, Eugen Goga s-a remarcat ca redactor al ziarului *Tribuna* din Arad, mai apoi ca redactor al ziarului *Românul*, oficiosul Partidului Național Român din Transilvania. Experiența acumulată în redacțiile celor două publicații românești s-a dovedit a fi viabilă în perioada interbelică, în momentul înființării publicației *Renașterea României*, condusă de acesta în intervalul 1921-1929³⁴.

În vara anului 1914, pe fondul izbucnirii Primului Război Mondial, Eugen Goga a fost înrolat în armata austro-ungară și trimis pe frontul de luptă din Galiția. În timpul confruntărilor militare, a fost capturat de trupele țariste, transportat în Siberia și încarcerat în lagărul de la Tomsk. Eliberat în vara anului 1916, a decis să se refugieze în Regatul României, de unde, urmând exemplul fratelui său (care activa în biroul de presă militar), s-a înrolat voluntar în Armata Română, participând la o serie de bătălii, în urma cărora și-a pierdut brațul drept. În toamna anului 1918 a revenit în Transilvania, a participat la Marea Adunare

²⁹ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

³⁰ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 274.

³¹ Hinescu, Hinescu 2012, p. 140.

³² Datele referitoare la parcursul biografic al gazetarului și publicistului Eugen Goga sintetizează informațiile cuprinse în fișa biografică întocmită de autorul studiului și publicată în paginile volumului *O enciclopedie a Marii Uniri*, coordonat de Ioan Bolovan, Gheorghe Iacob și Gheorghe Cojocaru.

³³ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 311.

³⁴ *Ibidem*.

Națională de la Alba Iulia, în urma căreia a fost ales în Marele Sfat Național Român³⁵.

Eugen Goga s-a numărat printre candidații Partidului Național Român la alegerile parlamentare din toamna anului 1919, candidând și obținând un loc de deputat în circumscripția electorală Ocna³⁶. În perioada interbelică și-a canalizat eforturile înspre activitatea gazetărească și publicistică, sprijinind, în același timp, direcția politică naționalistă promovată de fratele său, Octavian Goga. S-a stins din viața la 5 iunie 1935, la București³⁷.

Lider incontestabil al mișcării naționale din Transilvania, **Iuliu Maniu** (1873-1953) și-a identificat campania electorală din toamna anului 1919, cu cetatea Marii Uniri, candidând în cercul electoral Alba-Iulia și obținând un mandat de deputat în primul Parlament al României Mari. Născut pe meleaguri sălăjene, într-o veche familie românească înnobilită în anul 1699 de împăratul Leopold I, nepot, pe filieră paternă, al lui Simion Bărnuțiu, Iuliu Maniu și-a început formația intelectuală la Blaj, continuată la Liceul Calvin din Zalău și desăvârșită la universitățile din Cluj, Viena și Budapesta, studii încununuate, în anul 1896, cu obținerea titlului de doctor în științe juridice³⁸. Încă din perioada studenției, Maniu s-a implicat activ în viața politică, înființând și conducând Societatea Studenților Români, Sârbi, Slovaci, la numai 23 de ani, în anul 1896, devenind membru al comitetului național al Partidului Național Român din Transilvania³⁹.

Întors în Transilvania, Iuliu Maniu s-a stabilit la Blaj unde, în intervalul 1896-1915, a ocupat poziția de avocat al Mitropoliei Greco-Catolice, în paralel cu cea de profesor de drept civil la Academia Teologică Greco-Catolică și jurisconsult al Băncii „Patria”. În anul 1906, pe fondul abandonării pasivismului politic de către Partidul Național Român din Transilvania, a candidat pentru obținerea unui loc în Parlamentul de la Budapesta, fiind ales în cercul electoral Vințu de Jos. Din această poziție, Iuliu Maniu s-a pronunțat împotriva înființării Episcopiei Greco-Catolice de Hajdúdorog, criticând încercarea de impunere a limbii maghiare ca limbă liturgică. De asemenea, a fost cel care, în anul 1911, cu ocazia împlinirii unei jumătăți de secol de la înființarea Asociațiunii ASTRA, s-a îngrijit de organizarea serbărilor, găzduite de orașul Blaj⁴⁰.

Deși era trecut de 40 de ani, în anul 1915, cu toate protestele și memoriile Mitropoliei Greco-Catolice, Iuliu Maniu a fost înrolat în armata austro-ungară și

³⁵ *Ibidem*, p. 312.

³⁶ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

³⁷ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 312.

³⁸ Bădiliță, Stanciu 2019, p. 190.

³⁹ Rusu, Porumb, Mândruț 2016, p. 191.

⁴⁰ Bădiliță, Stanciu 2019, p. 190-191.

trimis pe câmpul de bătălie.⁴¹ A absolvit Școala de Ofițeri a Regimentului număr 36 din Budapesta și a fost avansat la gradul de sublocotenent de artilerie, participând alături de armata austro-ungară la bătăliile consumate pe frontul rusesc, mai apoi italian⁴². Pe fondul prăbușirii monarhiei austro-ungare, Iuliu Maniu a fost însărcinat din partea Partidului Național Român din Transilvania cu gestionarea afacerilor externe și militare fiind trimis, în acest sens, la Viena. În capitala imperiului, începând cu 30 octombrie 1918, a pus bazele Senatului Militar Român Central al Ofițerilor și Soldaților, organism creat cu scopul concentrării, organizării și expedierii spre casă a soldaților români din fosta armată austro-ungară. Constituit în jurul unităților românești ale Regimentului număr 64 Infanterie din Orăștie, cantonat în Viena, Senatul Militar Român Central a fost organismul care a asigurat ordinea și liniștea publică pe străzile capitalei imperiale, a împiedicat avansul ideilor bolșevice și s-a îngrijit de repatrierea soldaților români⁴³.

A participat la evenimentele care au premers momentul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, situându-se în fruntea mișcării naționale, din această poziție, în timpul tratativelor româno-maghiare, consumate la Arad în intervalul 13-14 noiembrie 1918, sintetizând doleanțele românilor în celebra frază „Despărțire definitivă!”, în sensul desprinderii Transilvaniei de Ungaria și unirii cu Regatul României⁴⁴. A luat parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în calitate de delegat ales în cercul electoral Vințu de Jos, în cadrul căreia a citit textul Rezoluției de unire a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România⁴⁵. În urma Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia a fost ales membru al Marelui Sfat Național Român⁴⁶, iar la 2 decembrie 1918 președinte al Consiliului Dirigent, guvernul provizoriu al Transilvaniei, poziție deținută în intervalul decembrie 1918-aprilie 1920⁴⁷.

După moartea lui Gheorghe Pop de Băsești, venerabilul președinte al Partidului Național Român din Transilvania, Iuliu Maniu a preluat conducerea acestei formațiuni politice, în toamna anului 1919, pe fondul organizării alegerilor parlamentare, lansându-se în campania electorală, fiind ales deputat în cercul electoral Alba Iulia⁴⁸.

Perioada interbelică a adus pentru Partidul Național Român fuziunea cu Partidul Țărănesc, în urma căreia s-a născut Partidul Național-Țărănesc, Iuliu

⁴¹ Pop, Boilă, Boilă 1998, p. 12.

⁴² Stroea, Ghinoiu 2012, p. 205.

⁴³ Groza 2015, p. 11-21.

⁴⁴ Bulboacă 2013, p. 155.

⁴⁵ Rusu, Porumb, Mândruț 2016, p. 191.

⁴⁶ *Românul*, Arad, nr. 73, 29 iulie 1919, p. 2.

⁴⁷ Bădiliță, Stanciu 2019, p. 191.

⁴⁸ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

Maniu aflându-se în fruntea acestuia între anii 1926-1933 și 1937-1947. S-a implicat activ în viața politică a României interbelice, ocupând în trei rânduri fotoliul de prim-ministru (1928-1930, 1930, 1932-1933), portofoliul de ministru ad-interim de finanțe (1929), de ministru de externe (1930), de ministru al apărării naționale (1930) sau de ministru secretar de stat (1944), contribuind la reorientarea politicii românești, după 23 august 1944, spre tabăra Națiunilor Unite. După instaurarea regimului comunist, Iuliu Maniu a fost arestat și condamnat la temniță pe viață, sfârșind în închisoarea de la Sighetu Marmației⁴⁹.

Președinte al organizației Alba de Jos a Partidului Național Român, profesorul și canonicul **Izidor Marcu** (1852-1924) s-a regăsit implicat în campania electorală din toamna anului 1919, ocupând un loc în Senat din partea circumscripției electorale Blaj. Format în ambianța școlilor din Alba Iulia și Blaj, mai apoi la Universitatea din Viena, instituție care, în anul 1888, i-a conferit titlul de doctor în teologie, Izidor Marcu a urmat cariera ecleziastică, în anul 1884 primind taina preoției prin mâinile mitropolitului Ioan Vancea⁵⁰. În paralel, a activat ca profesor al Seminarului Teologic din Blaj, catedra de teologie morală, pastorală și pedagogie, rector al aceleiași instituții, canonic mitropolitan și vicar general arhiepiscopesc⁵¹.

În anii Primului Război Mondial s-a numărat printre canonicii care l-au însoțit pe mitropolitul Victor Mihaly de Apșa la Oradea unde, pentru a fi mai ușor de supravegheat, a fost mutat, „în refugiu”, atât Consistoriul mitropolitan, cât și seminarul teologic.⁵² În toamna anului 1918 s-a numărat printre membrii Consiliului Național Român din Blaj⁵³, calitate din care a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia⁵⁴, în urma acesteia fiind ales în Marele Sfat Național Român⁵⁵. Reprezentant de marcă al Partidului Național Român, lider al organizației județului Alba de Jos, Izidor Marcu a candidat în noiembrie 1919 pentru ocuparea unui loc în Parlamentul României Mari, câștigând un mandat în circumscripția electorală Blaj⁵⁶.

Activitatea clericală, profesorală și politică a fost dublată de cea editorială și literară, Izidor Marcu numărându-se printre colaboratorii activi ai publicațiilor *Unirea*, *Cultura Creștină*, *Foaia Bisericească*, în paginile cărora, printre altele, a militat pentru combaterea alcoolismului. În calitate de profesor al Seminarului Teologic din Blaj, s-a îngrijit de elaborarea și publicarea unor manuale școlare

⁴⁹ Rusu, Porumb, Mândruț 2016, p. 191-192.

⁵⁰ Popa-Andrei et alii 2013, p. 226-227.

⁵¹ Păcurariu 2014, p. 361.

⁵² Popa-Andrei et alii 2013, p. 228; Stanca 2015, p. 123-124, 231.

⁵³ Știrban Lascu 1978, p. 194-195.

⁵⁴ *Marea Unire* 1943, p. 54.

⁵⁵ *Românul*, Arad, nr. 73, 29 iulie 1919, p. 2.

⁵⁶ *Monitorul Oficial*, București, nr. 172, 19 noiembrie 1919, p. 9718.

privind teologia pastorală și catehizarea tinerilor greco-catolici. Eforturile depuse pe tărâm bisericesc și politic i-au fost răsplătite atât prin conferirea Ordinului „Coroana României” în grad de ofițer de către regele Ferdinand I, cât și prin înălțarea la rangul de prelat papal de către papa Benedict al XV-lea. S-a stins din viață la 6 aprilie 1924, fiind înhumat în cimitirul parohial al Blajului⁵⁷.

Continuând tradiția politică a familiei memorandistului Rubin Patiția, avocatul **Zaharia Muntean** (1881-1972), căsătorit cu Elena Patiția, a obținut în toamna anului 1919 un mandat de deputat, candidând pe listele Partidului Național Român, în circumscripția electorală Aiud. Născut la Merghindeal, comitatul Sibiu, acesta și-a început formația intelectuală pe plan local, continuată la Gimnaziul Evanghelic din Mediaș și desăvârșită în cadrul Facultății de Drept a Universității din Budapesta⁵⁸.

Stabilit la Alba Iulia, a profesat avocatura, în paralel implicându-se și în mișcarea culturală și politică a românilor din comitatul Alba de Jos⁵⁹. Datorită acestei activități, la 25 octombrie 1915 a fost arestat de autoritățile austro-ungare, judecat, alături de alți fruntași români, la Oradea și condamnat la moarte prin spânzurătoare, sentință revocată ulterior: „[...] Cu toate acestea nici ungurii n-au îndrăzit să spânzure pe nici unul. Au construit în mod artificial numai vina, ca să aibă exemple pentru străinătate”⁶⁰.

Toamna anului 1918 avea să-l găsească pe Zaharia Muntean în prima linie a mișcării naționale din comitatul Alba de Jos, acesta numărându-se printre cei care au pus bazele Consiliului Național Român din Alba Iulia și au asigurat secretariatul acestui organism. Din această calitate, s-a numărat printre organizatorii Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia⁶¹, la care a participat ca delegat al cercului electoral Vințu de Jos⁶². Alături de Horia Teculescu, Traian Pop, Emil Pop și Alexandru Lupeanu Melin, în zilele premergătoare adunării naționale, Zaharia Muntean a pus bazele ziarului *Alba Iulia*, supranumit, pe bună dreptate, „ziarul Marii Uniri”⁶³.

Datorită acestei activități, la 1 decembrie 1918, a fost ales în Marele Sfat Național Român⁶⁴, iar un an mai târziu s-a înscris în competiția electorală pentru primul Parlament al României Mari pe listele Partidului Național Român, obținând un mandat de deputat în circumscripția electorală Aiud⁶⁵. S-a stins din

⁵⁷ Popa-Andrei et alii 2013, p. 227-229.

⁵⁸ Mărgineanu 2005, p. 106.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Stanca 2015, p. 242.

⁶¹ SJAAN, *Fond Consiliul Național Român Alba-Iulia*, dos. 3/1918, f. 1.

⁶² *Gazeta Oficială*, Sibiu, nr. 7, 19 ianuarie/1 februarie, 1919, p. 35.

⁶³ Mărgineanu 2005, p. 106.

⁶⁴ *Românul*, Arad, nr. 73, 29 iulie 1919, p. 2.

⁶⁵ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

viață în anul 1972, fiind unul dintre puținii fruntași ai mișcării naționale din toamna anului 1918 care nu au avut de suferit de pe urma prigoanei comuniste⁶⁶.

În paralel cu misiunea diplomatică pe lângă Sfântul Scaun, asumată la începutul anului 1919, viitorul episcop și mitropolit greco-catolic **Alexandru Nicolescu** (1882-1941) s-a lansat și în campania electorală pentru primul Parlament al României Mari, candidând în circumscripția electorală Blaj pentru Camera Deputaților. Născut la 6 iulie 1882, în localitatea Tulgheș, comitatul Ciuc, în familia comerciantului bănățean Ioan Nicolescu, și-a început formația în cadrul Gimnaziului Evanghelic Inferior din Reghin, continuată la Academia Teologică din Blaj și la Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma, unde a obținut titlul de doctor în filosofie (1901) și teologie (1904)⁶⁷.

Hirotonit preot, începând cu anul 1904 a deținut și postul de profesor și prefect de studii al Seminarului Teologic din Blaj, precum și o serie de funcții în administrația mitropolitană (secretar mitropolitan, canonic, vicar general, procurator al Bisericii Greco-Catolice, director spiritual al mănăstirii de maici de la Obreja)⁶⁸. În intervalul 1907-1908, trimis misionar în Statele Unite ale Americii, a păstorit comunitățile românești din Ohio, West Virginia, Pennsylvania, Illinois sau Indiana⁶⁹.

La începutul anului 1917, pe fondul măsurilor restrictive adoptate de autoritățile austro-ungare, Alexandru Nicolescu a fost arestat și întemnițat între 11 martie 1917 și 11 martie 1918 la Odorheiu Secuiesc, Târgu-Mureș și Mureș Uioara⁷⁰. În toamna anului 1918 s-a regăsit printre membrii Consiliului Național Român din Blaj⁷¹, participând la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia în calitate de delegat al cercului electoral Aiud⁷². La alegerile parlamentare convocate pentru luna noiembrie 1919, Alexandru Nicolescu și-a depus candidatura pe listele Partidului Național Român în circumscripția electorală Blaj, ocupând un loc de deputat⁷³.

A fost unul dintre teologii de frunte ai vremii, preocupat de probleme de morală și apologetică, colaborator activ al publicațiilor *Unirea*, *Cultura Creștină*, *Răvașul*, *Sionul Românesc*, *Observatorul*, autor al unor culegeri de predici, discursuri și conferințe sau volume în domeniul botanicii⁷⁴. La 25 februarie 1922, Alexandru Nicolescu a fost înaintat la treapta de episcop al

⁶⁶ Groza 2012, p. 40.

⁶⁷ Popa-Andrei et alii 2013, p. 274.

⁶⁸ Păcurariu 2014, p. 456.

⁶⁹ Dimitriu 2012, p. 163; Popa-Andrei et alii 2013, p. 274.

⁷⁰ Stanca 2015, p. 99.

⁷¹ Știrban, Lascu 1978, p. 194-195.

⁷² *Gazeta Oficială*, Sibiu, nr. 7, 19 ianuarie/1 februarie, 1919, p. 35.

⁷³ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

⁷⁴ Dimitriu 2012, p. 164; Păcurariu 2014, p. 456.

Eparhiei Greco-Catolice de Lugoj, mai apoi, din 1935, la cea de arhiepiscop și mitropolit al Bisericii Greco-Catolice, păstorind până la sfârșitul vieții⁷⁵.

Nepot de soră al omului politic Iuliu Maniu, avocatul **Ionel Pop** (1889-1985)⁷⁶ a urmat îndeaproape exemplul politic al unchiului său, în toamna anului 1919 candidând pentru un loc de deputat în circumscripția electorală Vințu de Jos, mai vechiul fief politic al familiei. Născut la Gherla, și-a început formația la școlile din Șimleul Silvaniei, Năsăud și Blaj, continuată la universitățile din Budapesta, Berlin și München, unde a studiat dreptul, studii încununete de obținerea titlului de doctor în științe juridice. Întors în Transilvania, în anul 1915 și-a susținut examenul de magistrat la Târgu-Mureș, după care a profesat avocatura la Blaj, activitate continuată, din anul 1920, la Cluj⁷⁷.

Toamna anului 1918 l-a găsit pe Ionel Pop în poziția de secretar al Consiliului Național Român din Blaj, delegat ales al cercului electoral Mureș-Uioara și secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, în urma acesteia fiind ales membru și secretar al Marelui Sfat Național Român⁷⁸. Pe fondul convocării alegerilor pentru primul Parlament al României Mari, Ionel Pop și-a depus candidatura pentru Camera Deputaților pe listele Partidului Național Român, câștigând un loc de deputat în circumscripția electorală Vințu de Jos⁷⁹. În perioada interbelică a jucat un rol important pe scena politică de la București, unde a deținut mai multe mandate de deputat, ajungând chiar președinte al Camerei Deputaților, un mandat de subsecretar de stat în cadrul Ministerului de Interne (9 iunie 1932-13 noiembrie 1933) și de comisar guvernial pentru Transilvania (1944-1945)⁸⁰.

Ceea ce definește implicarea publică a avocatului Ionel Pop este activitatea cultural-științifică, desfășurată sub influența scriitorului Mihail Sadoveanu. A colaborat cu publicații politice sau culturale, precum *Românul*, *Lupta*, *Cosânzeana*, *Glasul Patriei*, *Veac Nou*, *Transilvania*, *Viața Românească* etc., iar în anul 1933 a pus bazele revistei *Carpați*, publicație pe care a condus-o până în 1948, anul desființării. După o perioadă de detenție și de marginalizare, în primii ani ai regimului comunist, Ionel Pop a fost recuperat de publicistica românească și de Uniunea Scriitorilor din România, ocupând poziția de redactor al publicației *Vânătorul și Pescarul Sportiv*. A debutat editorial de abia în anul 1957, prin publicarea volumului *Capra neagră*, urmat de o serie de publicații

⁷⁵ Popa-Andrei et alii 2013, p. 275.

⁷⁶ Datele referitoare la parcursul biografic al avocatului, scriitorului și omului politic Ionel Pop sintetizează informațiile cuprinse în fișa biografică întocmită de autorul studiului și publicată în paginile volumului *O enciclopedie a Marii Uniri*, coordonat de Ioan Bolovan, Gheorghe Iacob și Gheorghe Cojocaru.

⁷⁷ Pop 2018, p. 14.

⁷⁸ Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 378-379.

⁷⁹ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

⁸⁰ Ioanițoiu 2006, p. 305; Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018, p. 379.

privind flora și fauna românească (*Din fauna noastră*-1959, *Întâlniri cu animale*-1960, *Instantanee din viața animalelor*-1964, *O palmă de râu și niște istorii vânătoarești*-1978, *Priviri în atelierul naturii*-1982). S-a stins din viață la 27 ianuarie 1985, fiind ultimul supraviețuitor al participanților oficiali la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918⁸¹.

Din nefericire, în stadiul actual al cercetărilor, pe baza informațiilor fragmentare, de cele mai multe ori regăsite în așa-numita „bibliografie îngropată”, biografia avocatului **Laurențiu Pop** (1862-1926), ales senator în toamna anului 1919, nu poate fi decât parțial reconstituită. Absolvent al Universității din Budapesta (studii începute la Cluj), bursier al Fundației „Alexandru Șterca Șuluțiu”, doctor în științe juridice⁸², avocat la Abrud, director al Băncii „Auraria”⁸³, Laurențiu Pop s-a aflat în toamna anului 1918 în mijlocul evenimentelor consumate în Munții Apuseni, în calitate de președinte al consiliului național din localitate⁸⁴. Delegat al cercului electoral Abrud la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia⁸⁵, acesta a fost ales în Marele Sfat Național Român⁸⁶. Pentru alegerile parlamentare organizate în luna noiembrie 1919, avocatul Laurențiu Pop s-a înscris în competiția electorală pe listele Partidului Național Român și a candidat pentru un loc în Senat în circumscripția electorală Aiud, la sfârșitul scrutinului fiind declarat câștigător⁸⁷.

Profesor al liceului din Blaj, colaborator consecvent al ziarului *Unirea* (unde a publicat, în intervalul 1903-1912, o serie de cronici, note de călătorie, evocări sau materiale politice)⁸⁸, **Octavian Pria** (1875-1938) s-a remarcat pe parcursul anului 1918, în calitate de membru al Consiliului Național Român din Blaj, iar după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în calitate de secretar general al comisiei de unificare din cadrul Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice⁸⁹. În toamna anului 1919, Octavian Pria s-a lansat în campania electorală și a candidat din partea Partidului Național Român în circumscripția electorală Abrud, înfruntându-l pe avocatul Amos Frâncu (candidat din partea Partidului Național Radical al Țăranilor și Muncitorilor) și câștigând un mandat de deputat în primul Parlament al României Mari⁹⁰. A activat în cadrul Consiliului Dirigent până la 22 aprilie 1920 când și-a depus mandatul⁹¹, după care a revenit la

⁸¹ *Ibidem*, p. 378-379.

⁸² Gruneanțu, Ionescu 2018, p. 444.

⁸³ *Revista Economică*, Cluj, nr. 9, 5 martie 1925, p. 47.

⁸⁴ Josan 2001, p. 117, 430.

⁸⁵ *Gazeta Oficială*, Sibiu, nr. 7, 19 ianuarie/1 februarie, 1919, p. 35.

⁸⁶ *Românul*, Arad, nr 73, 29 iulie 1919, p. 2.

⁸⁷ *Monitorul Oficial*, București, nr. 172, 19 noiembrie 1919, p. 9718.

⁸⁸ Russu 2014, p. 322-323.

⁸⁹ Știrban, Lascu 1978, p. 194-195, 225.

⁹⁰ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

⁹¹ Iancu 1985, p. 283.

profesia de dascăl, fiind cooptat în corpul profesoral al Academiei Comerciale din Cluj, instituție pe care a și condus-o în calitate de rector⁹².

Implicat activ în organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, în calitate de președinte al Consiliului Național Român din localitate, protopopul **Ioan Teculescu** (1865-1932) s-a regăsit, în toamna anului 1919, înscris pe listele Partidului Național Român pentru Senat. Născut la 1 noiembrie 1865, în Covasna, Ioan Teculescu și-a început formația intelectuală pe plan local, la școala confesională, desăvârșită în cadrul Gimnaziului Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov și Seminarului Teologic-Pedagogic „Andreian” din Sibiu⁹³.

La 25 octombrie 1888, tânărul Ioan Teculescu a fost numit capelan pe lângă Biserica „Sfântul Nicolae” din Râșnov, ocupând, în același timp, și poziția de învățător al școlii confesionale din localitate. Mai apoi, hirotonit preot pe seama aceleiași biserici, acesta s-a arătat preocupat atât de ridicarea școlii confesionale, cât și de soarta comunității păstorite, contribuind la înființarea Societății Române de Cultură din Râșnov, a Băncii Populare „Râșnoveana”, numărându-se printre cei care au pus bazele uzinei electrice din localitate⁹⁴.

În anul 1901, preotul Ioan Teculescu a fost promovat protopop al orașului Alba-Iulia preluând, astfel, sarcina păstoririi uneia dintre cele mai extinse unități bisericesti ce cuprindea nu mai puțin de 46 de comune, pe parcursul anilor reușind performanța edificării/restaurării unui număr de 28 de biserici și 18 școli confesionale⁹⁵. Această activitate, dublată de ocuparea funcției de președinte al Despărțământului ASTRA Alba Iulia⁹⁶, precum și de pozițiile adoptate împotriva legilor școlare promovate de ministrul Albert Apponyi, au constituit motivele arestării și întemnițării protopopului Ioan Teculescu în intervalul septembrie 1916-decembrie 1917⁹⁷.

Pe fondul prăbușirii aparatului administrativ austro-ungar și al constituirii consiliilor și gărzilor naționale române, protopopul Ioan Teculescu s-a aflat în fruntea mișcării de organizare a românilor din Alba-Iulia, fiind ales președinte al Consiliului Național Român din localitate⁹⁸. Din această poziție, s-a numărat printre organizatorii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, fiind însărcinat cu primirea și cazarea participanților, activitate recompensată zece ani mai târziu prin conferirea Ordinului „Steaua României” în grad de Mare Ofițer⁹⁹. A participat la Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918, în calitate de

⁹² Știrban, Lascu 1978, p. 225.

⁹³ Păcurariu 2014, p. 652.

⁹⁴ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 21-22.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 25-26.

⁹⁶ Curelea 2018, p. 31-74.

⁹⁷ Stanca 2015, p. 125.

⁹⁸ Groza 2012, p. 13.

⁹⁹ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 27-28.

delegat de drept¹⁰⁰, în urma acesteia fiind ales membru al Marelui Sfat Național Român¹⁰¹.

Înscris în competiția electorală în toamna anului 1919 din partea Partidului Național Român din Transilvania, candidând în cercul electoral Alba Iulia, protopopul Ioan Teculescu a fost ales senator în primul Parlament al României Mari¹⁰². În anul 1922 a fost înălțat la rangul de arhieru al nou-înființatei Episcopii a Armatei, fiind călugărit la mănăstirea Hodoș-Bodrog sub numele Iustinian și instalat episcop la data de 10 aprilie 1923¹⁰³. Un an mai târziu, la 17 decembrie 1924, Iustinian Teculescu a fost ales episcop al Cetății Albe-Ismailului, unde a păstorit până la sfârșitul vieții¹⁰⁴.

Născut la Olpret (astăzi Bobâlna, județul Cluj), într-o familie cu rădăcini maramureșene, **Alexandru Vaida Voevod** (1872-1950), „omul politic deplin” cum avea să-l caracterizeze istoricul Stelian Neagoe¹⁰⁵, a fost una dintre figurile proeminente ale mișcării naționale românești din Transilvania începutului de secol XX. Absolvent al Gimnaziului Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov și al Facultății de Medicină din cadrul Academiei Orientale din Viena¹⁰⁶, Alexandru Vaida Voevod s-a remarcat în contextul deschiderii procesului memorandiștilor când, în 1894, alături de Vasile Lucaciu, a semnat un manifest în apărarea celor judecați, în același an fiind cooptat în Comitetul Național al Partidului Național Român, devenind, astfel, cel mai tânăr membru al acestui organism¹⁰⁷. Încadrat grupului neoactivist de la Orăștie, constituit în jurul gazetei *Libertatea*, s-a numărat printre cei care au militat activ pentru abandonarea pasivismului și reluarea activității parlamentare a Partidului Național Român¹⁰⁸.

În anul 1905, în condițiile intrării Partidului Național Român în campania electorală, Alexandru Vaida Voevod și-a depus candidatura, iar în anul 1906 a obținut un prim mandat de deputat în Parlamentul de la Budapesta, poziție menținută până în toamna anului 1918¹⁰⁹. Din această poziție, a militat constant pentru drepturile românilor din monarhia austro-ungară, pentru introducerea votului universal, pentru realizarea unei reforme agrare și a luat poziție vizavi de adoptarea legilor școlare, de abuzurile administrației maghiare în Transilvania¹¹⁰, ori de ingerințele Episcopiei Greco-Catolice de Hajdúdorog (prin mai multe

¹⁰⁰ *Gazeta Oficială*, Sibiu, nr. 7, 19 ianuarie/1 februarie, 1919, p. 35.

¹⁰¹ *Românul*, Arad, nr. 73, 29 iulie 1919, p. 2.

¹⁰² *Monitorul Oficial*, București, nr. 172, 19 noiembrie 1919, p. 9718.

¹⁰³ Păcurariu 2014, p. 652.

¹⁰⁴ Secieru 2011, p. 35.

¹⁰⁵ Neagoe 2007, p. 708.

¹⁰⁶ Buta 2017, p. 31-35.

¹⁰⁷ Vaida-Voevod 2017, p. 51-52; Roz 2002, p. 189.

¹⁰⁸ Boia 2013, p. 248-249.

¹⁰⁹ Nazare, Nazare 2011, p. 4.

¹¹⁰ *Ibidem*; Bolovan 2017, p. 19.

adrese trimise Sfântului Scaun, guvernului român și arhiepiscopului romano-catolic de la București, Raymund Netzhammer)¹¹¹. Datorită pozițiilor adoptate în Parlamentul de la Budapesta, împotriva sa a fost declanșată o adevărată campanie de denigrare, mai ales prin intermediul presei de limbă maghiară la care, mai târziu, s-au alăturat și publicațiile românești editate de grupul „tinerilor oțeliți”, la aceasta contribuind și apartenența sa la așa-numitul „grup de la Belvedere”, format în jurul arhiducelui Franz Ferdinand, care a militat pentru federalizarea monarhiei austro-ungare¹¹².

În toamna anului 1918, pe fondul prăbușirii monarhiei austro-ungare, Alexandru Vaida Voevod a fost cel care a citit în Parlamentul de la Budapesta declarația de autodeterminare a românilor transilvăneni, care a participat, alături de ceilalți parlamentari români din Budapesta, la convorbirile cu reprezentanții guvernului Károlyi și ai naționalităților în vederea evitării unor conflicte și care a pus bazele Consiliului Național Român Central¹¹³. Întors în Transilvania, în calitate de membru al Consiliului Național Român Central, Alexandru Vaida-Voevod s-a îndreptat spre Dej, unde a pus bazele unui adevărat punct de legătură cu guvernul român de la Iași și s-a implicat în înființarea și organizarea Consiliului Național Român Dej sau a unor consilii naționale locale pe întreg teritoriul comitatului Solnoc-Dăbâca¹¹⁴.

A participat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918, unde a fost însărcinat cu întocmirea listei viitorilor membri ai Marelui Sfat Național Român și a fost cooptat în structurile Consiliului Dirigent ca vicepreședinte și titular al Resortului de Politică Externă și Presă. De asemenea, alături de Miron Cristea, Iuliu Hossu, Vasile Goldiș, Caius Brediceanu și Mihai Popovici, a fost desemnat ca membru al delegației care, la 14 decembrie 1918, a prezentat regelui Ferdinand I rezoluția Marii Adunări Naționale¹¹⁵.

În primele zile ale anului 1919, Alexandru Vaida Voevod a fost cooptat în guvernul de la București, ca ministru pentru Transilvania, precum și în delegația română la Conferința de Pace de la Paris, condusă până în vara anului 1919 de către prim-ministrul Ionel Brătianu, apoi de Nicolae Mișu, ambasadorul României la Londra. Mai apoi, din iarna anului 1919, în calitate de prim-ministru, acesta a preluat și conducerea delegației românești la masa tratativelor, în capitala Franței fiind inițiat în Loja Masonică „Ernest Renan” în vederea câștigării unui sprijin în favoarea revendicărilor formulate¹¹⁶.

¹¹¹ Niessen 1994, p. 253.

¹¹² Maior 1993, p. 8; Maior 2007, p. 315-323; Fati 2007, p. 126.

¹¹³ Maior 1993, p. 78-79.

¹¹⁴ Roșu et alii 2017, p. 46.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 47.

¹¹⁶ Salvan 1998-2000, p. 167; Ciobanu 2003, p. 401-406; Salcă 1998-2000, p. 213-215; Homescu 2016, p. 36.

Pentru primele alegeri parlamentare din noiembrie 1919, Alexandru Vaida Voevod și-a depus candidatura în cercul electoral Ighiu din județul Alba de Jos, obținând un prim mandat de deputat în Parlamentul României Mari¹¹⁷, ulterior fiind ales președinte al Camerei Deputaților și numit în fruntea consiliului de miniștri. Din această ultimă calitate, a organizat repatrierea prizonierilor români, s-a îngrijit de introducerea calendarului gregorian și de alegerea mitropolitului primat (în persoana lui Miron Cristea, episcopul Caransebeșului), iar la sugestia delegaților englezi la Paris, cu acceptul prealabil al regelui Ferdinand I, a încercat o reluare a legăturilor cu Rusia. Considerat „bolșevizant”, împotriva sa a fost lansată o campanie de denigrare, în urma căreia, la 13 martie 1920, a fost demis din poziția de prim-ministru și înlocuit cu generalul Alexandru Averescu¹¹⁸.

În perioada interbelică, Alexandru Vaida Voevod a mai deținut poziția de prim-ministru în trei rânduri (iunie-august 1932, august-octombrie 1932, ianuarie-noiembrie 1933), de ministru în mai multe guverne, membru al Partidului Național Român, mai apoi al Partidului Național Țărănesc, iar în anul 1933, în condițiile în care Iuliu Maniu, acuzat de implicare în celebra „afacere Skoda”, și-a depus demisia din fruntea partidului, a preluat conducerea formațiunii¹¹⁹. Susținător al politicii regelui Carol al II-lea, a intrat în conflict deschis cu Iuliu Maniu, s-a desprins de Partidul Național Țărănesc, iar în luna februarie 1935 și-a înființat propriul partid, denumit Frontul Românesc¹²⁰. Apropiat al regelui Carol al II-lea, în anul 1938, a fost numit comisar regal, iar la 23 ianuarie 1940 a devenit președinte al Frontului Renașterii Naționale. Retras din viața publică în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, Alexandru Vaida Voevod și-a trăit ultima parte a vieții într-un con de umbră, într-o sărăcie lucie, cu amenințarea unei arestări de către autoritățile comuniste, doar moartea, survenită în anul 1950, salvându-l de un sfârșit în temnițele comuniste¹²¹.

La 21 noiembrie 1919, în clădirea Ateneului Român din București, s-au desfășurat lucrările sesiunii inaugurale a Parlamentului, în prezența celor peste 700 de parlamentari, deputați și senatori. Întrucât rezultatul alegerilor nu a înregistrat un singur câștigător, majoritatea parlamentară a fost formată de Partidul Național Român, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Țărănesc și Partidul Naționalist-Democrat, reunite sub cupola așa-numitului „Bloc Parlamentar”. Din cadrul acestei alianțe parlamentare, la 28 noiembrie, candidatul Partidului Național Român și câștigătorul alegerilor în circumscripția electorală Ighiu a județului Alba de Jos,

¹¹⁷ *Monitorul Oficial*, București, nr. 171, 18 noiembrie 1919, p. 9640.

¹¹⁸ Nazare, Nazare 2011, p. 15-16.

¹¹⁹ Roșu et alii 2017, p. 47-48; Maior 2017, p. 25-26.

¹²⁰ Beți 2013, p. 144-154.

¹²¹ Maior 2017, p. 26-28.

Alexandru Vaida Voevod, a fost ales președinte al Camerei Deputaților, poziție deținută până la data de 5 decembrie, când a fost numit în fruntea consiliului de miniștri, atribuțiile și mandatul de deputat fiindu-i preluate de Nicolae Iorga¹²². Din păcate, primăvara anului 1920, în urma jocurilor de culise desfășurate de Partidul Național Liberal și Liga Poporului, a adus atât demiterea guvernului Alexandru Vaida-Voevod, înlocuit cu guvernul Alexandru Averescu, cât și dizolvarea Parlamentului și organizarea unui nou scrutin¹²³.

Concluzionând, putem afirma că alegerile pentru primul Parlament al României Mari (organizate în baza votului universal, masculin), victoria înregistrată de candidații Partidului Național Român în județul Alba de Jos (ca de altfel, în majoritatea județelor Transilvaniei și Banatului), a făcut dovada prestigiului și trecerii de care aceștia se bucurau în rândul populației (atât datorită trecutului politic, cât și activității desfășurate în toamna și iarna anului 1918). Implicați în realizarea Marii Uniri, la nivel regional sau local, membri ai Consiliului Național Român Central sau ai consiliilor naționale locale, participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, membri ai Marelui Sfat Național Român sau ai Consiliului Dirigent, cei 11 candidați ai Partidului Național Român în circumscripțiile electorale ale județului Alba de Jos au intrat în campania electorală aureolată de simpatia și admirația populației, fapt care le-a adus victoria și accesarea în primul Parlament al României Mari. Din păcate, mandatul acestora nu a fost unul de lungă durată, la începutul anului 1920 fiind convocate noile alegeri parlamentare, desfășurate în condițiile dizolvării organismelor provizorii de conducere a provinciilor alipite Regatului României pe parcursul anului 1918. Cu toate acestea, cei 11 deputați ai comitatului Alba de Jos, îndeosebi Iuliu Maniu și Alexandru Vaida Voevod, prin discursurile și intervențiile rostite de la tribuna parlamentară, au subliniat condițiile de legalitate ale actelor unirii și au militat pentru „[...] o viață politică armonioasă, îndreptată spre calea democrației și a legalității”¹²⁴.

The Parliamentary Elections from the Autumn of 1919. Senators and Deputies Elected in the Electoral Circles from Lower Alba County

ABSTRACT

The elections for the first Great Romanian Parliament, held in early November 1919, organized based on the universal (male) vote, had facilitated the penetration of politicians from Bessarabia, Bukovina, Transylvania and Banat, territories that have joined in the year 1918, in the political life of Bucharest. In the case of the Lower Alba County (the continuation of the old county with the same name), a part of the personalities involved in the act of the 1st of December,

¹²² Ilie, Ilie 2007, p. 80-81; Maior 2010, p. 119.

¹²³ Dudaș 2011, p. 475.

¹²⁴ Dăescu 2011, p. 463.

1918 (Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Ionel Pop, Alexandru Nicolescu, Ioan Teculescu), wishing to identify their political future with this moment, have launched their candidatures with this goal. The present research aims to briefly analyse the main stages and results of the electoral campaign in the Lower Alba County, in the autumn of 1919, the candidates and political forces enrolled in the competition, as well as the biographical record of those who have come to occupy a place in the first Parliament of Great Romania.

Abrevieri bibliografice

- Bădiliță, Stanciu 2019 - Cristian Bădiliță, Laura Stanciu, *Geniul greco-catolic românesc*, București, Editura Vremea, 2019
- Bărbulescu et alii 2006 - Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2006
- Berți 2013-Mihai Berți, „Alexandru Vaida-Voevod and the Romanian Front”, în volumul *Studies on Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, coordonat de Iulian Boldea, Târgu-Mureș, Editura Arhipelag XXI, 2013, p. 144-154
- Boia 2013-Lucian Boia, *Eugen Brode (1850-1912). Destinul frânt al unui luptător național*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2013
- Bolovan 1998 - Ioan Bolovan, „Organizarea administrativă și dinamica populației Transilvaniei între Revoluția de la 1848 și Primul Război Mondial”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, nr. XXXVII, 1998, p. 149-169
- Bolovan 2017 - Ioan Bolovan, „Probleme demografice și realități interetnice reflectate în discursurile parlamentare ale lui Alexandru Vaida Voevod la începutul secolului al XIX-lea”, în *Arhivele Bistriței*, an II, fascicula 4 (8), 2017, p. 17-24
- Bolovan, Iacob, Cojocaru 2018 - Ioan Bolovan, Gheorghe Iacob, Gheorghe Cojocaru, *O enciclopedie a Marii Uniri* (coordonatori), București, Institutul Cultural Român, 2018
- Bolovan et alii 2019-Ioan Bolovan, Ioana-Mihaela Bonda, Ioan-Aurel Pop, Teodor Laurențiu Popescu, Ana Victoria Sima (coordonatori), *Construind Unirea cea Mare, volum III: De la Marele Război la România Întregită (1914-1922)*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2019
- Bulboacă 2013 - Sorin Bulboacă, „Tratativele româno-maghiare de la Arad (13-14 noiembrie 1918)”, în volumul *95 de ani de la Marea Unire (culegere de studii)*, coordonat de Marius Ioan Grec, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2013, p. 146-156
- Buta 2017 - Gelu Buta, „Alexandru Vaida Voevod și bistrițenii”, în *Arhivele Bistriței*, an II, fascicula 4 (8), 2017, p. 31-49
- Ciobanu 2003 - Vasile Ciobanu, „Activitatea diplomatică a lui Alexandru Vaida Voevod la Paris (1919)”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, nr. XLII, 2003, p. 401-406
- Constantiniu 2011 - Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2011
- Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008 - Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, *Teculeștii din neam în neam*, Sfântu Gheorghe, Editura Angustia, 2008
- Curelea 2018 - Dragoș Curelea, „Ioan Teculescu, directorul Despărțământului Alba Iulia al ASTREI în serviciul construcției prin cultură al națiunii române (1902-1924)”, în *Apulum*, nr. LV, 2018, p. 31-74
- Dăescu 2011 - Mihail Dăescu, „Tipuri de argumentare în discursul politic al lui Iuliu Maniu (1919-1928)”, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, nr. 3, 2011, p. 461-476

- Dimitriu 2012 - Oana-Lucia Dimitriu, „Mitropolitul Alexandru Nicolescu, participant de marcă la înfăptuirea României moderne”, în *Angustia*, nr. XVI, 2012, p. 163-166
- Dudaș 2011 - Vasile Dudaș, „Alegerile parlamentare din anul 1919 în județul Caraș-Severin”, în *Analele Banatului, Serie Nouă, Arheologie-Istorie*, nr. XIX, 2011, p. 467-475.
- Fati 2007 - Sabina Fati, *Transilvania o provincie în căutarea unui centru: centru și periferie în discursul politic al elitelor din Transilvania (1892-1918)*, Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2007
- Groza 2012 - Mihai-Octavian Groza, *Documente privind activitatea Consiliului Național Român din Alba-Iulia*, Sebeș, Editura Emma Books, 2012
- Groza 2015 - Mihai-Octavian Groza, *Senatul Militar Român Central al Ofițerilor și Soldaților din Viena (31 octombrie-27 noiembrie 1918)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2015
- Gruneanțu, Ionescu 2018 - Lazăr Gruneanțu, Mirel Ionescu, *Contribuția avocaților din Transilvania și Banat la Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018
- Hinescu, Hinescu 2012 - Ana Hinescu, Arcadie Hinescu, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2012
- Homescu 2016 - Radu Homescu, „Traian Vuia: de la Montesson la Trianon”, în *Academica*, an XXVI, nr. 7-8, 2016, p. 32-36
- Iancu 1985 - Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985
- Ilie, Ilie 2007 - Oana Ilie, Cornel Constantin Ilie, *Istoria Parlamentului, a Camerei Deputaților și a președinților ei*, București, Editura Historia, 2007
- Ioanițoiu 2006 - Cicerone Ioanițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI, București, Editura Mașina de Scris, 2006
- Josan 2001 - Nicolae Josan, *Românii din Munții Apuseni, de la Horea și Avram Iancu la Marea Unire din 1918*, Alba-Iulia, Editura Altip, 2001
- Maior 1993 - Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori)*, Cluj Napoca, Editura Sincron, 1993
- Maior 2007 - Liviu Maior, „Modernizarea politiciei. Grupul Vaida din mișcarea națională la începutul secolului al XX-lea”, în volumul *Biserica, societate, identitate. În onoare Nicolae Bocșan*, coordonat de Sorin Mitu, Rudolf Gräf, Ana Victoria Sima, Ion Cârja, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007
- Maior 2010 - Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod. Putere și defăimare (studii)*, București, Editura RAO, 2010
- Maior 2017 - Liviu Maior, „Alexandru Vaida Voevod, de la făuritor al Marii Uniri la „dușman” al poporului”, în *Arhivele Bistriței*, an II, fascicula 4 (8), 2017, p. 25-29
- Marea Unire 1943 - *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, Societatea Națională de Editură și Arte Grafice „Dacia Traiană”, 1943
- Mărgineanu 2005 - Ion Mărgineanu, *100 români ai Marii Uniri*, Alba Iulia, Editura Altip, 2005
- Moga 2012 - Valer Moga, „Introducere în cercetarea activității electorale din Transilvania, în noiembrie-decembrie 1918”, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, număr 16/I, 2012, p. 253-264
- Nazare, Nazare 2011 - Ruxandra Nazare, Daniel Nazare, *Corespondență George Moroianu-Alexandru Vaida-Voevod (1895-1934)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011
- Neagoe 2007 - Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, București, Editura Machiavelli, 2007
- Nicolaescu 2016 - Alexandru Nicolaescu, „Elita internă a Partidului Național Român (1919-1926)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, supliment nr. 1, 2016, p. 207-226
- Niessen 1994 - James P. Niessen, „Hungarians and Romanians in Habsburg and Vatican Diplomacy: the Creation of the Diocese of Hajdúdorog in 1912”, în *Catholic Historical Review*, nr. 80 (2), 1994, p. 238-257

- Pantelimon 2009 - Răzvan Victor Pantelimon, „Evoluția legislației electorale românești (1864-1938)”, în *Analele Universității „Ovidius”*. *Seria Istorie*, nr 6, 2009, p. 107-116
- Păcurariu 2014 - Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Sibiu, Editura Andreiana, 2014
- Pop, Bolovan 2016 - Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016
- Pop 2018 - Ionel Pop, *Caleidoscop*, ediție îngrijită de Alexandru Bârsan, Sibiu, Editura Honterus, 2018
- Pop, Boilă, Boilă 1998 - Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, ediție îngrijită de Livia Titieni Boilă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998
- Popa-Andrei et alii 2013 - Mirela Popa-Andrei, Diana Covaci, Ana Victoria Sima, Mihaela Bedecan, Aurelia Dan, Iosif Marin Balog, *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918)*. *Dicționar*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013
- Popovici 2012 - Vlad Popovici, *Studies on the Romanian Political Elite from Transylvania and Hungary (1861-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012
- Preda 2011 - Cristian Preda, *Rumâni fericiți. Tot și putere de la 1831 până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2011
- Radu 2003 - Sorin Radu, „Administrația și procesul electoral din România (1919-1937)”, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 7, 2003, p. 391-397
- Roșu et alii 2017 - Tudor Roșu, Ioana Rustoiu, Liviu Zgârciu, Marius Cristea, *Zece personalități ale Unirii*, Alba Iulia, Editura eVertical, 2017
- Roz 2002 - Alexandru Roz, *Noiembrie 1918. Aradul-capitala Transilvaniei*, Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2002
- Rusu, Porumb, Mândruț 2016 - Dorina N. Rusu, Marius Porumb, Stelian Mândruț, *Membrii Academiei Române din Transilvania (1866-2016)*. *Dicționar*, București/Cluj-Napoca, Editura Academiei Române/Editura Mega, 2016
- Russu 2014 - Sorin Valer Russu, *Biserică, istorie și cultură în ziarul „Unirea” de la Blaj, de la apariție la Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014
- Salcă 1998-2000 - Horia Salcă, „Legătura lui Alexandru Vaida Voevod cu Loja „Ernest Renan” din Paris și rolul jucat de francmasonerie în consacrarea Marii Uniri”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, nr. XLII, 1998-2000, p. 213-215
- Salvan 1998-2000 - Florin Salvan, „Dr. Alexandru Vaida Voevod în câmpul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920)”, în *Cumidava*, nr. XXII-XXIV, 1998-2000, p. 167-178
- Săgeată 2002 - Radu Săgeată, „Evoluția organizării administrativ-teritoriale a României în perioada interbelică (1918-1940)”, în *Revista Geografică*, nr. IX, 2002, p. 158-166
- Secrieru 2011 - Vasile Secrieru, „Scurte referințe privind istoricul Episcopiei Cetății Albe-Ismaîlului”, în *Luminătorul*, nr. VI, 2011, p. 35-39
- SJAAN - Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, *Fond Consiliul Național Român Alba Iulia (1918-1919)*, inv. nr. 72
- Stanca 2015 - Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza, Mircea-Gheorghe Abrudan, Cluj-Napoca/Deva, Editura Argonaut/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015
- Stroea, Ghinoiu 2012 - Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2012
- Știrban, Lascu 1978 - Marcel Știrban, Viorica Lascu, *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918-ianuarie 1919)*. *Protocoale și acte*, volum I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978

Vaida Voevod 2017 - Mircea Vaida Voevod, „Alexandru Vaida Voevod - un om pentru istorie”, în *Arhivele Bistriței*, an II, fascicula 4 (8), 2017, p. 51-55

Cuvinte cheie: Parlament, comitatul Alba de Jos, campanie electorală, partid, candidat.

Keywords: Parliament, Lower Alba County, electoral campaign, party, candidate.

